

Česko-německé národnostní spory v oblasti obecného školství v meziválečném soudním okrese Olomouc

Ondřej Fišr – Michal Šimáně

DOI: 10.62800/NR.2025.4.02

Czech–German National Disputes in the Field of General Education in the Interwar Judicial District of Olomouc

The study focuses on the analysis of Czech–German national conflicts in the field of education in the judicial district of Olomouc during the First Czechoslovak Republic (1918–1938). The aim of the study is to explore, describe, and interpret the key areas of conflict, their causes, manifestations, and impacts on the everyday lives of the region's inhabitants. The study is based on an analysis of archival materials stored in the State District Archive in Olomouc. The collected materials were analysed using traditional historical research methods. The study offers a new perspective on the dynamics of national conflicts outside the traditional borderland areas and highlights the specific features of a region located in the predominantly Czech heart of Moravia.

Key words: Czech–German relation, national conflict, general education, Olomouc, first Czechoslovak Republic

Contact: Mgr. Ondřej Fišr, Archiv bezpečnostních složek, P.O. BOX 29, Vlkova 2481/4, 628 00 Brno, e-mail: ondrej.fisr@abscr.cz; ORCID: 0009-0005-7214-2037

Mgr. et Mgr. Michal Šimáně, Ph.D., korespondenční autor/kontaktní osoba, Institut celoživotního vzdělávání, Mendelova univerzita v Brně, Zemědělská 1665/1, Brno 613 00, e-mail: simane@mendelu.cz; ORCID: 0000-0001-6526-9375

Jak citovat / How to cite: Fišr, Ondřej – Šimáně, Michal. 2025. Česko-německé národnostní spory v oblasti obecného školství v meziválečném soudním okrese Olomouc. *Národopisná revue* 35 (4): 255–267. <https://doi.org/10.62800/NR.2025.4.02>

Úvod

Po vzniku Československa v roce 1918 a zejména po vydání tzv. Metelkova zákona¹ v roce 1919 docházelo v jazykově smíšených územích k výrazným přesunům žáků z německých do českých škol (Šimáně 2019; Kádner 1931a; Reich 1995). Výjimkou nebyla ani oblast soudního okresu Olomouc, kde se tyto přesuny často neobešly bez konfliktů mezi československými úřady a rodiči dětí či ve vztazích mezi českým a německým obyvatelstvem.

Území soudního okresu Olomouc bylo v letech 1918–1938 tvořeno dvěma politickými okresy: Olomouc–město a Olomouc–venkov (viz mapa²). Samotný politický okres Olomouc ležel přibližně uprostřed tohoto správního celku. Celý soudní okres sousedil na severu s politickými okresy Šternberk a Moravský Beroun, na východě

s okresem Hranice na Moravě, na jihu s Přerovem a Prostějovem a na západě s Litovlí (Bartoš 1972: 27).

V době státního převratu v říjnu 1918 představovala Olomouc poměrně nevelké sídelní centrum o rozloze 288 ha a s přibližně 20 000 obyvateli, včetně mimořádně početné vojenské posádky. Disponovala dobrým hospodářským zázemím – ve vlastnictví měla cihelnu, kamenolom, vápenku, jatky, vodárnu, plynárnu i elektrárnu. Dále jí patřilo 2500 ha lesů a přes 1300 ha pronajímané zemědělské půdy. Chyběly jí však větší průmyslové podniky. Vzhledem k nízkému přílivu nového obyvatelstva se územní ani demografický vývoj výrazně neposouval, a sídlo tak zůstávalo provinčním městem s omezeným růstem. Ačkoli zde tvořili Češi přibližně

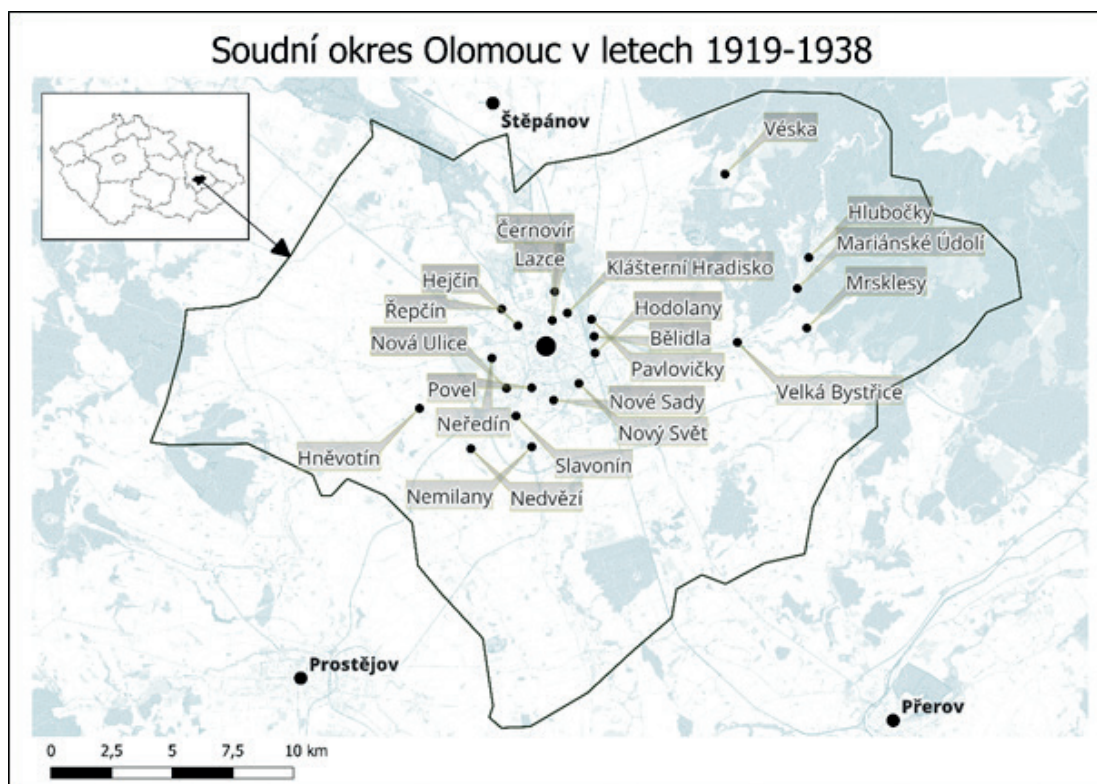
třetinu obyvatelstva, městské zastupitelstvo bylo složeno výhradně z německých členů (Spáčil – Tichák 2002: 48–53).

Zákonem č. 214/19 Sb. ze dne 16. dubna 1919 o sloučení sousedních obcí s Olomoucí byly k městu připojeny např. Holice (převážně česká) a Nová Ulice (převážně německá), dále české obce Bělidla, Černovír s Klášterním Hradiskem, Lazce, Hejčín, Řepčín a Chválkovice, a také sídla s německou většinou – Neředín, Nové Sady, Nový Svět, Povel a Pavlovice (od roku 1921 vedené jako Pavlovičky). Po tomto sloučení čítal celý soudní okres již 78 obcí (Spáčil – Tichák 2002: 21).

Politické změny spojené se vznikem Československé republiky přinesly také nové možnosti pro posílení postavení českého obyvatelstva ve městech s dosavadní německou dominancí. Jinými slovy, vznik republiky vtiskl řadě oblastí – včetně školství – kvalitativně novou dimenzi česko-německého soupeření, jehož kořeny

přitom sahají hluboko do 19. století, kdy právě škola byla vnímána jako jedno z hlavních ohnisek národnostních střetů (více viz např. Klepetař 1930; Kyogoku 2003).

V Olomouci se již např. na konci roku 1918 nová městská správa pod vedením dr. Fischera zaměřila na řešení nevyhovujících podmínek českých škol a začala s jejich přesunem do lepších prostor. Německé školy byly dočasně přemístěny a začalo docházet k přerodělování školních budov mezi obě jazykové komunity. V následujících měsících vzrostl počet dětí přihlášených do českých škol, což mimo jiné odráželo i proměnu postavení češtiny ve veřejném prostoru. Volba školy ale často nezávisela výhradně na národnostní identitě – roli hrály i smíšená manželství či loajalita vůči novým úřadům. Nerovnoměrné rozložení prostor mezi české a německé školy se postupně stalo předmětem politických rozhodnutí, která reagovala na měnící se počty žáků (Tichák 1997: 94–95). Do poloviny 20. let tak české

Mapa soudního okresu Olomouc v letech 1919–1938. Zdroj: autoři studie

školy postupně získaly převahu nejen počtem žáků, ale i obsazením většiny školních budov, zatímco německé školství čelilo postupné redukci.

Tato raná opatření ilustrují, že oblast školství se již od počátku první republiky stala jedním z hlavních nástrojů prosazování národních zájmů a zároveň místem, kde se vyhrcovalo česko-německé napětí. Proměna školské infrastruktury, změny v počtech žáků či přidělování budov nebyly jen administrativními kroky, ale měly hlubší politický a symbolický význam. Studie se právě na tuto dimenzi zaměřuje – zkoumá, jak se národnostní konflikty ve školství v soudním okresu Olomouc během let 1918–1938 projevovaly, jaké měly příčiny, jakými prostředky byly vedeny a jak zasahovaly do každodenního života obyvatel regionu. Školství zde nebylo pouze sférou vzdělávání, ale i polem mocenského soupeření, kde se střetávaly kulturní, politické i ekonomické zájmy české a německé komunity (srov. např. Keil 1967; Hoensch 1969 či Reich 1995).

Metodologie a heuristika

Cílem studie je tedy prozkoumat, popsat a interpretovat klíčové konfliktní oblasti, jejich příčiny, projevy a dopady na každodenní život obyvatel regionu. Hlavní výzkumné otázky zahrnují: Jaké faktory přispěly k eskalaci národnostních sporů v oblasti školství? Jaké strategie využívaly české a německé strany k prosazování svých zájmů? Jaký vliv měly tyto spory na fungování českých obecních škol v převážně německých obcích? Studie je založena na analýze archivních materiálů uložených ve Státním okresním archivu v Olomouci. Konkrétně jsme prostudovali následující fondy: Archiv Města Olomouce 1920–1940: Registratura Olomouc 1920–1940/ Olomoučtí Němci. Dále fond Městský školní výbor Olomouc: Reklamace žáků z německých škol a fond školského obranného spolku s názvem Národní jednota pro východní Moravu – Místní odbor Olomouc – Nové Sady. Kromě toho jsme prostudovali i fondy jednotlivých škol a obcí, které se v dané době nacházely v soudním okresu Olomouc. Konkrétně se jednalo o fondy Základní devítiletá škola, 1.–5. ročník Véska 1918–1967, Základní devítiletá škola (dále jen ZDŠ) – 1.–5. ročník Nedvězí 1919–1976, Národní škola Olomouc – Nová ulice 1903–1940, ZDŠ 1.–5. ročník Olomouc – Nový Svět 1912–1940, Národní škola Olomouc – Neředín 1918–1956, Národní škola

Hněvotín, ZDŠ 1.–5. ročník Mariánské Údolí 1919–1937, Národní škola Nemilany – Kyselov 1920–1948, Základní škola, 1.–5. ročník, Olomouc – Slavonín, Archiv obce Nedvězí 1660–1945 (1953), Archiv obce Hněvotína 1701–1945, Archiv obce Mrsklesy 1776–1940, Archiv obce Kyselov 1541–1945, Archiv obce Slavonín 1652–1945, ZDŠ Nedvězí 1.–5. ročník, Archiv obce Velká Bystřice, ZDŠ 1.–5. ročník Slavonín, Národní škola Olomouc, Nová Ulice 1904–1953. Získané materiály byly analyzovány prostřednictvím tradičních metod historického výzkumu, jako je metoda přímá, nepřímá či historicko-srovnávací (viz Zounek – Šimáně 2014; Zwettler – Vaculík – Čapka 1996).

České dítě patří do české školy

Prvním z výrazných projevů národnostního napětí v oblasti školství, jak jej zachycují dobové archivní prameny, byly tzv. reklamace českých dětí navštěvujících německé školy. Tyto případy představují typickou ukázkou každodenních střetů mezi národnostní politikou státní správy a postoji jednotlivých rodin. V následující části se proto zaměříme právě na tuto formu konfliktu, která ukazuje, jak se ideologické záměry nového režimu promítaly do konkrétních rozhodnutí v životě místních obyvatel.

Cílem těchto opatření bylo zajistit, aby děti české (podle dobové terminologie československé³) národnosti navštěvovaly české školy a tím přispívaly k posilování národní identity (více viz i Kádner 1931b; Kuzmin 1981). Podmínkou pro zahájení tzv. reklamace bylo, že pokud se oba rodiče žáka hlásili k československé národnosti, nebo pokud se ve smíšeném manželství hlásil k československé národnosti otec, bylo dítě povinno navštěvovat českou školu. V případech, kdy rodiče zvolili pro své dítě německou školu, zasáhly československé školské úřady, dítě bylo tzv. vyreklamováno a přesměrováno do české školy (viz např. Jireček 2019: 69). Nepřekvapí, že právě tento proces se stal významným neuralgickým bodem mezi rodiči, kteří nesouhlasili s tímto zásahem, a školními úřady, které se snažily prosazovat jednotnou národní politiku, odrážející nové státní uspořádání.

Zajímavé v této souvislosti není jen zkoumání důvodů, proč rodiče nesouhlasili s reklamací svých dětí, ale také pohled na samotný proces, který lze rekonstruovat prostřednictvím dochovaných archivních materiálů. Ty odhalují nejen různorodé osobní příběhy a osudy rodičů

a jejich dětí, ale i tehdejší postoje a komplexní dynamiku rozhodování, v níž se osobní, rodinné a společenské faktory střetávaly s tlakem státní politiky.

Např. v prvních měsících po vzniku nové republiky došlo v obci Hněvotín k výraznému poklesu počtu žáků navštěvujících místní německou obecnou školu, což nepředstavovalo v období první republiky neobvyklý jev, jak je zřejmé např. i z popisu Veselé (1988), která zachytila tento trend i v jiných oblastech tehdejšího státu. Celkem 49 žáků přešlo do české obecné školy. Nejednalo se však o všechny žáky československé národnosti – podle dobových pramenů v německé škole nadále zůstalo 36 dětí z ryze českých rodin a dalších 21 ze smíšených manželství.⁴ Školské úřady proto zahájily reklamaci i těchto dětí. Tento proces iniciovala místní školní rada, která požádala nadřízené orgány o schválení jejich převedení do české školy. Správce české školy následně vyhotovil soupis dotčených žáků a jejich rodiče byli předvoláni k projednání svých povinností vůči dětem i státu. Za tímto účelem byla začátkem února 1920 mezi českými a německými zástupci dokonce uzavřena dohoda, která však nakonec zůstala nenaplněna. Naopak, němečtí zaměstnavatelé, u nichž pracovalo mnoho českých rodičů, jejichž děti stále navštěvovaly německou školu, na ně vyvíjeli nátlak a donutili mnohé z nich podepsat prohlášení, v němž vyjádřili přání, aby jejich děti v německé škole setrvaly.⁵ Měli k tomu koneckonců dobrý důvod. Bez českých dětí by totiž německé škole mohl hrozit i zánik. Nenaplnil by totiž ustanovení Metelkova zákona, podle kterého škola mohla být otevřena pouze za určitého počtu dětí, které danou školu navštěvují (více viz např. Šimáně 2019).

Jak však ukazují jiné archivní materiály, v mnoha případech rodiče českých žáků žádný nátlak ani nepotřebovali, sami považovali docházku do německé školy z různých důvodů za výhodnější. Prozrazuje to např. situace, která panovala v roce 1921 v obci Nemilany, kde byla otevřena nová česká obecná škola, kterou první školní rok (1921/1922) začalo navštěvovat 36 žáků.⁶ Správce školy si však stěžoval, že značný počet českých žáků nebo dětí ze smíšených manželství stále dochází do německých obecných škol jak v Nemilanech, tak i v nedalekém Slavoníně. Jednalo se především o děti živnostníků, kteří se obávali ztráty německé klientely, pokud by své děti poslali do české školy.⁷ Zajímavá

může být i skutečnost, že proces reklamace těchto dětí neprobíhal podle očekávání zástupců české školy. Často totiž docházelo k jejímu zamítnutí, případně se nařízení Ministerstva školství a národní osvěty (MŠANO) nedodržovala, což umožňovalo rodičům i nadále posílat své děti do německých škol.⁸

Nakolik typické bylo nedodržování nařízení ministerstva, případně zamítnutí reklamace vyššími orgány, se lze jen dohadovat. Jisté je, že v rámci archivních materiálů, které jsme procházeli, se jednalo spíše o ojedinělý případ. I dobové záznamy prozrazují, že reklamácím bylo zpravidla ze strany československých úřadů vycházeno vstříc.⁹ Lze se jen domnívat, proč tomu tak v tomto konkrétním případě bylo. Zda např. nehrál roli fakt, že československý stát se v této době teprve etabloval a jedním z citlivých témat, které musel řešit, bylo i postavení německého obyvatelstva (srov. Bamberger-Stemmann 2004; Ferencuhová 2006). Určitá benevolence ve prospěch německého obyvatelstva ze strany československých úředníků zejména v prvních letech existence Československé republiky by v tomto světle byla proto i pochopitelná.

Reklamace českých dětí z německých škol nicméně nebyla typická jen pro 20. léta 20. století. V soudním okresu Olomouc pokračovala, v menší míře ve srovnání s předchozím desetiletím, i ve 30. letech 20. století. Např. v roce 1932 Inspektorát českých menšinových škol v Opavě řešil případ dítěte, které pocházelo ze smíšené česko-polské rodiny. Otec dítěte byl české národnosti, matka se hlásila k národnosti polské. Rodiče byli v uvedeném roce předvoláni, aby vysvětlili, proč jejich syn navštěvuje německou obecnou školu v Odrách¹⁰, přestože dříve docházel do české školy v Olomouci. K výsledku se dostavila ovšem pouze matka, protože otec krátce před tím zemřel. Matka při výsledku argumentovala tím, že po smrti otce nemá dostatek finančních prostředků na zajištění péče o chlapce, a také tím, že syn bude potřebovat německý jazyk pro svoji budoucí profesi. Z těchto důvodů ho na rok poslala ke své sestře provdané za německého občana s tím, že po uplynutí tohoto roku a stabilizaci svých financí by se chlapec vrátil a pokračoval ve vzdělávání na své původní české obecné škole v Nových Sadech. Zároveň uvedla, že si nebyla vědoma povinnosti získat povolení od školního úřadu pro to, aby syn mohl přejít do německé školy.¹¹

Uvedený případ ukazuje, jak náročné mohlo být prosazování jednotné národnostní politiky v praxi, zejména v rodinách s různorodou jazykovou a kulturní identitou. Zároveň ilustruje, jak osobní a rodinné okolnosti – jako ekonomické zázemí, ztráta živitele nebo perspektiva budoucího profesního uplatnění dítěte – často převážily nad požadavky státního aparátu. Reklamace tak nebyly jen administrativními zásahy, ale také místem střetu státní ideologie s individuálními potřebami a rozhodnutími, která se v daném kontextu mohla jevit jako racionální a nezbytná.

Další případ z téhož roku se odehrál v Olomouci–Bělidlech a znovu ukazuje, jak složitý byl proces reklamací a jak rozmanité byly důvody, které rodiče uváděli na svou obranu. Místní školní rada v Bělkovicích žádala vyreklamovat Irmu Schwarzovou, jelikož její otec Karel Schwarz byl Čech, a podle zákona tedy i jeho dcera Irma byla národnosti československé a musela chodit do české školy. Otec byl předvolán k městskému školnímu výboru, aby podal vysvětlení, proč jako Čech a státní zaměstnanec (poštovní zřízenec) umístil své dítě do německé školy. Schwarz vypověděl, že ač je československé národnosti, jeho manželka je Němka a česky vůbec neumí. On kvůli časově náročné práci nemůže být často doma, a proto velká část výchovy zůstává na matce, která dceři pomáhá alespoň v prvních letech školní docházky. Argumentoval také tím, že Irma je často nemocná, má problémy s učením, a proto lékař doporučil, aby dítě zůstalo v německé škole, kde jí může matka pomáhat. Současně své vysvětlení doprovodil i žádostí, aby dcera mohla dále z výše uvedených důvodů navštěvovat německou školu alespoň do té doby, než se zlepší její zdravotní stav a školní výsledky.¹² Členové místní školní rady i přes ověření výpovědi Karla Schwarze u jeho zaměstnavatele, který potvrdil, že jeho dcera chodí do německé školy na doporučení lékaře, se s danou situací nesmířili a celou záležitost posunuli k řešení k Zemské školní radě v Brně. Ta shodou okolností na výročí dne vzniku Československé republiky 28. října 1932 definitivně rozhodla o vyloučení Irmy Schwarzové z německé obecné školy v Olomouci–Pavlovičkách a přikázala její přechod na českou obecnou školu.¹³

Tato kauza znovu ukazuje, že státní úřady prosazovaly svou politiku, i když to často znamenalo přehlížení individuálních potřeb rodin. Ty se často dostávaly do

konfliktu s požadavky státu, který kladl důraz na národní identitu.

Další případ poodhaluje jiné příčiny, proč čeští rodiče své děti nechtěli převést z německé do české školy. V roce 1931 bylo zahájeno šetření s Boženou Štěpánkovou, která před Městskou školní radou v Olomouci měla objasnit, proč posílá svoji dceru do německé obecné školy.¹⁴ Žena na svou obranu uvedla, že od roku 1920 slouží u německé rodiny v Olomouci – Nových Sadech. Právě finanční závislost na svých zaměstnavatelích uváděla jako jeden z důvodů, proč – ačkoliv jak ona, tak i dcera byly československé národnosti – posílala své dítě do německé školy. Současně dodala, že německá škola jí různým způsobem vypomáhá dále dceru zaopatřit (např. ošacením, obuví), což by si ze svého výdělku nemohla dovolit. Neopomněla přitom dodat, že z české strany se jí nikdy žádné pomoci nedostalo, což je jedním z důvodů, proč by ráda nechala svou dceru dále na německé škole.¹⁵ Relevantní archivní prameny se bohužel nedochovaly, a tak nevíme, jak tento případ dopadl. Opět se ale ukazuje, že rozhodování rodičů bylo vedeno čistě pragmatickými důvody.

Jakým způsobem probíhal proces reklamace dětí z německé školy, lze dobře ilustrovat na případě rodiny Látalů z obce Pavlovičky. V roce 1925 pracovníci Městského školního výboru v Olomouci zjistili, že tři Látalovy děti (Jamilá, Rudolf a Josef), přestože jsou československé národnosti, navštěvují německou školu. Výbor se proto rozhodl zahájit jejich reklamaci, tedy přesun do české školy. Prvním krokem bylo prověření národnosti rodiny. Předseda městského školního výboru podal 10. října 1925 žádost na městský policejní úřad, aby zjistil, jaké národnosti byl otec dětí a jak byly děti vychovávány za jeho života. Policejní úřad následně potvrdil, že zesnulý byl československé národnosti. Zároveň však konstatoval, že nemohl mít významný vliv na výchovu svých dětí. Narukoval totiž v roce 1914 do rakousko-uherské armády, kdy byly nejstaršímu dítěti necelé dva roky. Krátce po konci první světové války již nebyl mezi živými, protože padl při osvobozovacích bojích na Slovensku v roce 1919.¹⁶ Výchova dětí tak zůstala v rukou matky, která se hlásila k německé národnosti.¹⁷ Na základě uvedeného zjištění byla zahájena reklamace dětí a jejich přerazení do české obecné školy. Matka se proti tomuto rozhodnutí odvolala k Zemské školní radě

v Brně, která dne 6. ledna 1926 rozhodla, že na děti se musí pohlížet jako na osoby československé národnosti. Dalším krokem bylo proto prověření, zda děti skutečně sledují národnost svého otce, a posouzení jejich výchovy po jeho smrti. Místní školní radě i matce dětí bylo umožněno se k výsledkům šetření vyjádřit. Místní školní rada v Pavlovičkách se problematikou reklamace zabývala na své schůzi 5. února 1926. Z jednání vyplynulo, že otec dětí byl hrdý Čech, údajně ani neuměl německy. Matka Hedvika Látalová sice plynule mluvila česky, avšak sama přiznala, že s dětmi hovoří někdy německy a na veřejnosti i v práci střídá češtinu a němčinu. Děti ovládaly oba jazyky bez problémů. Na základě těchto skutečností bylo rozhodnuto, že děti náležejí do české školy. Dne 25. března 1926 byla tato zpráva odeslána Zemské školní radě v Brně, která rozhodla, že reklamace bude provedena. Jarmila Látalová, tehdy žákyně 1. třídy, navštěvovala německou obecnou školu v Pavlovičkách. Její bratr Rudolf, žák 2. třídy, chodil do německé měšťanské školy v Olomouci – Na Hradě, kam docházel i nejstarší Josef, žák 3. ročníku. Podle rozhodnutí měly být všechny tři děti přefazeny do českých škol. Matka se však mohla proti rozhodnutí odvolat k Ministerstvu školství a národní osvěty, což do čtrnácti dnů, jak ukládal zákon, učinila. Ministerstvo školství a národní osvěty následně pověřilo Nejvyšší správní soud, aby případ přezkoumal. Dne 11. září 1928 vydal soud rozhodnutí, které vedlo ke zrušení původního verdiktu Zemské školní rady z 25. března 1926. Důvodem byly vady řízení a nedostatečné podklady pro závěr, že děti sledují československou národnost po svém zemřelém otci. Soud konstatoval, že Josef Látal narukoval do armády ještě před narozením dvou z těchto dětí a že od té doby až do své smrti v roce 1919 neměl na jejich výchovu žádný vliv. Děti byly vychovávány výlučně matkou v německém jazyce a duchu. Závěrem bylo rozhodnuto, že reklamace byla neoprávněná. Jelikož Josef a Rudolf Látalovi mezitím dokončili školní docházku, byla reklamace v jejich případě označena za bezpředmětnou. Nejmladší Jarmila Látalová mohla nadále navštěvovat německou školu, čímž byl celý proces reklamace ukončen.¹⁸

Případ rodiny Látalů ukazuje složitost reklamací dětí z německých škol ve 20. letech 20. století. Tyto reklamace nebyly pouhým administrativním opatřením, ale často zasahovaly do identity rodin a vyvolávaly právní

spory. Proces reklamace byl (nejen) v našem případě založen na předpokladu, že národnost dítěte automaticky vychází z otcovy národnosti. Méně bral v potaz faktický jazykový a kulturní kontext, ve kterém děti vyrůstaly. Tento případ tak nejen dokumentuje, jak se tehdejší úřady snažily uplatňovat národnostní kritéria v oblasti školství, ale také to, jak se tyto zásahy setkávaly s právními a praktickými limity.

K nátlaku na české rodiče ze strany československých úřadů však docházelo i jinými formami. Příkladem může být situace z roku 1921 v obcích Kyselov a Nemilany, kde byla zřízena česká obecná škola, ale řada českých obyvatel, zejména zaměstnanců Československých drah, do ní odmítala své děti posílat.¹⁹ Na tuto skutečnost zareagovali čeští zástupci Národní jednoty pro východní Moravu, kteří se rozhodli apelovat přímo na zaměstnavatele dotčených rodičů. Požadovali, aby tito své české pracovníky důrazně poučili o povinnostech vyplývajících ze změn, které přinesl vznik Československé republiky. Zároveň naléhali, aby své české zaměstnance aktivně vyzvali k zápisu jejich dětí do českých škol a tím podpořili proces národního uvědomění a integrace českého školství. Za tímto účelem jim zástupci Národní jednoty pro východní Moravu předali dokonce jmenný seznam všech, na které mělo být apelováno.²⁰ Jak celá kauza dopadla, archivní prameny bohužel již neprozrazují.

Velmi podobná situace se ve stejném roce udála také v obci Nové Sady. Nešlo však o zaměstnance Československých drah, ale poštovní zřízence.²¹ I zde čeští zástupci Národní jednoty pro východní Moravu apelovali na zaměstnavatele a předali mu jmenný seznam. Apel však, jak dále prozrazují archivní materiály, zůstal bez odezvy. Stížnost tak byla postoupena Ředitelství pošt a telegrafů se sídlem v Brně. To zaměstnance uvedené na seznamu upozornilo, že mají dávat své děti do české školy. Když neuposlechli, brněnské ředitelství přistoupilo k poměrně radikálnímu řešení – dotčené zaměstnance jednoduše služebně přeložilo do oblastí ryze českých, kde německé školy vůbec nebyly.²²

Zmíněný případ ukazuje, že československé úřady neprosazovaly národní školní politiku pouze administrativními opatřeními, ale tlačily i na státní podniky, ve kterých byly dotčené osoby zaměstnané. Prostřednictvím personální politiky těchto podniků pak dosahovaly československé orgány svých cílů.

Výše uvedené kauzy zároveň odrážejí napětí mezi českou a německou komunitou v meziválečném Československu, kde školství hrálo klíčovou roli v národnostní politice. Reklamace dětí se tak nestávaly pouze individuálním problémem rodin, ale byly součástí širšího boje o kulturní a jazykovou identitu, který vedl nejen ke konfliktům mezi jednotlivci, ale také k institucionálním střetům mezi školními úřady a státní správou.

Mezi vnějším tlakem a vnitřními rozpory

České a německé školy v soudním okrese Olomouc nebyly v době tzv. první Československé republiky pouze vzdělávacími institucemi, ale také důležitými centry národní identity. Jejich podpora či útlak odrážely širší společenské a politické napětí vyplývající ze vztahů mezi místním českým a německým obyvatelstvem. Konflikty však neprobíhaly pouze mezi oběma národnostmi – v některých případech se projevovaly i vnitřní rozpory uvnitř české menšiny, kdy osobní či ekonomické zájmy jednotlivců oslabovaly postavení českého školství. Tlak přitom nevycházel z jediného zdroje. Část tvořily podněty státních institucí (školských úřadů, okresní správy, MŠANO), zatímco jinou rovinu představovaly neformální apelace nestátních aktérů – místních stran, spolků či obecních představitelů. Obě roviny se často prolínaly a na rodiče působily odlišným způsobem.

Jednou ze strategií německého obyvatelstva, jak posílit své vlastní německé školství a současně omezit rozvoj českého školství v dané lokalitě, bylo využití lepšího politického a ekonomického postavení. Zatímco Češi působili zejména v dělnických profesích, Němci byly vlastníky podniků, kde tito Češi v mnoha případech pracovali, či bytových domů, kde Češi žili. Současně zaujíмали důležitá místa v místních samosprávách (srov. např. Kocourek 2003).

Jedním z příkladů využití lepšího politického a ekonomického postavení německého obyvatelstva může být pokus německého hospodářského družstva ve Slavoníně o zmaření výstavby budovy české školy na přelomu let 1929 a 1930 prostřednictvím promyšlené živé machinace. Družstvo, jemuž předsedal starosta Kyselova²³ Atzler, v prosinci roku 1929 podalo k Okresnímu úřadu v Olomouci žádost o stavební povolení výstavby továrního objektu na zpracování zelí a zeleniny.²⁴ Továrna přitom měla být vystavěna na pozemcích v těsné blízkosti

pozemku, kde mělo být staveniště školy (méně než 20 metrů). Pokud by stavební povolení družstvo získalo, stalo by se podle tehdejších právních norem automaticky majitelem továrního objektu, i když by ještě nebyl vystavěn. Nutno dodat, že starosta Atzler ani neplánoval stavbu zahájit. Cílem bylo pouze získat oficiální dokument o vlastnictví továrního objektu. Škola totiž podle dobové legislativy nemohla být vystavěna na pozemku v těsné blízkosti továrny – nevyhovovala by hygienickým standardům. Stavba školy by tak byla zcela znemožněna, či alespoň oddálena na několik let, než by se vyřešila různá odvolání. Současně by byl pozemek v hodnotě 52 tisíc Kč, na kterém škola měla být vystavěna, finančně znehodnocen.²⁵ Celý záměr byl ale náhodně odhalen, když správce české školy při návštěvě místního hostince zasluchl, jak slavonínští a kyselovští Němci hovoří o české škole a chlubí se svým záměrem.²⁶ Informaci o plánované akci družstva poté předal Ústřední matici školské v Praze a současně Okresnímu úřadu v Olomouci. Ten okamžitě zareagoval a družstvu v otázce stavby továrny nevyhověl.²⁷ Stavba školní budovy tak mohla pokračovat a již 16. srpna 1930 byla slavnostně otevřena.²⁸

Slavonínský případ ukazuje, jak se německé politické a ekonomické struktury snažily využívat svého vlivu, aby systematicky bránily růstu českých škol. Jak prozrazují archivní zdroje, pokud by se akce starosty Kyselova podařila, prestiž české menšiny ve Slavoníně i v sousedních obcích by velmi pravděpodobně výrazně utrpěla. Tento akt se navíc mohl stát návodem pro další obce, kde se střetávalo německé obyvatelstvo s českým v otázkách stavby školní budovy.²⁹

Podobné praktiky byly běžné i jinde v soudním okrese Olomouc. Např. v malé osadě s názvem Mariánské Údolí místní německé podniky zaměřené na zpracování železa a výrobu hřebíků přijímaly české dělníky jak přímo z Mariánského Údolí, tak i z blízkých obcí (z Velké Bystřice, Hluboček, Mrskles ad.) pouze s podmínkou, že jejich děti budou chodit do německé školy.³⁰ Tento tlak byl běžnou součástí hospodářského života v oblastech s německou převahou nejen v soudním okrese Olomouc (srov. Měchýř 1996; Šimáně 2019 ad.) a mohl vést k postupné germanizaci některých českých rodin, popř. k jejich přestěhování jinam. Dokládají to roky 1922 a 1923, kdy Mariánské Údolí opustilo mnoho Čechů, kteří byli propuštěni německými zaměstnavateli z práce, nebo

německými vlastníky vypovězení z nájmu pronajatých bytů na úkor německých občanů. To byl problém nejenom obecně pro místní českou menšinu, ale samozřejmě i pro místní českou školu. Společně se svými rodiči totiž z obce odcházely i jejich děti.³¹ Škola, otevřená teprve v roce 1921,³² se tak začala potýkat s nedostatkem žáků, což ve svém důsledku mohlo vést až k jejímu uzavření. Uvedená hrozba podnítila české spolky (Národní jednotu pro východní Moravu a olomoucký spolek Čechoslováci) k řešení celé situace. Na jejich náklady byly zakoupeny pozemky ležící při silnici spojující Mariánské Údolí s Velkou Bystřicí a na nich byl postaven dům, který byl v roce 1924 osazen čtyřmi českými rodinami s dětmi, které začaly navštěvovat českou školu v Mariánském Údolí. I díky tomuto kroku bylo možné zrušení školy zabráněno.³³

Ani tento případ nebyl v soudním okresu Olomouc ojedinelý. Již v roce 1921 zakoupil místní odbor Národní jednoty pro východní Moravu v Nemilanech tříbytový dům, který byl následně obydlen českými rodinami.³⁴ Hlavním důvodem byla snaha udržet české obyvatele v obci a zároveň zabránit jejich vydírání ze strany německých majitelů bytů. Češi totiž často žili v podnájmu u Němců, kteří na ně vyvíjeli nátlak a vyhrožovali jim vystěhováním, pokud budou posílat své děti do české obecné školy.³⁵

Z obdobných důvodů došlo v roce 1926 k výstavbě třinácti bytového tzv. matičního domu v Hněvotíně. Bytové podmínky pro české rodiny byly v této obci dlouhodobě nepříznivé. Nejprve dostávaly výpovědi od německých pronajímatelů, ale postupně – s rostoucím tlakem – se začali chovat stejně i někteří majetnější Češi, kteří upřednostňovali německé nájemníky. To vedlo k postupnému odchodu českých rodin z obce a k oslabování zdejší české školy. Místní čeští představitelé se proto obrátili na Ústřední matici školskou v Praze s žádostí o pomoc. Spolek vyhověl a rozhodl o výstavbě bytového domu určeného pro české rodiny. Stavba byla zahájena v červenci a výsledkem byl objekt s třinácti byty určenými především pro učitele místní české školy, státní zaměstnance a několik loajálních českých rodin z Hněvotína a okolních obcí. Tento krok sice pomohl zmírnit bytovou krizi české komunity, ale nevyřešil ji zcela – tlak na české obyvatelstvo v obci přetrvával.³⁶

Jiným příkladem národnostního napětí mezi českým a německým obyvatelstvem v soudním okresu Olomouc v oblasti školství může být např. tzv. mléčná akce, která

proběhla v roce 1937 v jazykově smíšené obci Mrsklesy. Jejím cílem bylo zmírnění dopadů hospodářské krize na školní mládež. Akce financovaná z obecního rozpočtu měla zajistit dodávky mléka dětem v obecních školách bez ohledu na jejich národnost. Ukázalo se však, že přidělené finanční prostředky nebyly rozděleny spravedlivě. Zatímco česká škola získala 1000 Kč, německá pouze 300 Kč, přestože měly stejný počet žáků. Nerovný přístup vzbudil značné pobouření mezi rodiči německých žáků, kteří napsali 12. března 1937 dopis obecnímu zastupitelstvu ve Velké Bystřici (kam obec administrativně v té době spadala). Poukazovali v něm nejen na nespravedlivé rozdělení dotace, ale také na fakt, že německý člen zastupitelstva nebyl přítomen na schůzi, kde se o dělení financí rozhodovalo. Rodiče pak ve své žádosti apelovali na sociální citění zastupitelstva.³⁷

Tento incident ukazuje, jak i zdánlivě neutrální téma mohlo vyvolat národnostní střety. Ačkoliv české školy čelily v jiných oblastech systematickému tlaku, v tomto případě se česká strana chovala diskriminačně vůči německé menšině, čímž (ne)vědomě posilovala pocit křivdy mezi německými obyvateli.

Zatímco české školy a rodiče žáků, kteří je navštěvovali, často čelili tlaku ze strany německých podnikatelů či zaměstnavatelů, ne vždy byly problémy v oblasti českého školství způsobeny pouze vnějšími vlivy. Příkladem mohou být aktivity řídícího učitele Františka Veselého z české obecné školy v Nových Sadech, jedné z obcí v soudním okresu Olomouc, kde německé obyvatelstvo tvořilo většinu a kde měla pronárodní česká činnost mít ještě větší význam než v jiných částech okresu.³⁸ Učitel Veselý však podle dobových pramenů své povinnosti významně zanedbával. Např. nevedl matriční seznam dětí školou povinných, což znemožňovalo organizování podpůrných akcí pro žáky české školy, jako bylo darování ošacení, obuvi či jiných hmotných a finančních příspěvků. Vrcholným projevem jeho jednání v neprospěch české menšiny v obci bylo v roce 1921 zprostředkování prodeje budovy bývalé české matiční školy německé firmě T. Schützlera, která se zabývala výrobou alkoholu. Prodej navíc proběhl bez jakékoli konzultace s místní pobočkou Národní jednoty pro východní Moravu, což bylo v rozporu se zavedenou praxí, neboť v takovýchto situacích většinou národní jednoty budovy vykupovala na své náklady, aby se nedostaly do rukou německých obyvatel

a nedošlo k oslabení české menšiny v dané obci. Během šetření, které v této věci zahájili členové jednoty, bylo zjištěno, že hlavním motivem Veselého jednání byla několikatisícová odměna, kterou za zprostředkování prodeje obdržel. Událost vyvolala mezi českými obyvateli obce značné pobouření a zároveň posílila nedůvěru vůči československým školním úřadům a školním spolkům. I z těchto důvodů podal místní výbor Národní jednoty pro východní Moravu v srpnu 1921 na učitele Veselého stížnost k Okresní školní radě v Olomouci, od níž očekával řešení celé situace.³⁹ Rada rozhodla, že řídící učitel bude za svůj přístup ke svým povinnostem přemístěn na jinou školu. Současně byl vyloučen z řad Národní jednoty pro východní Moravu, čímž byl zcela odstaven od dalšího působení v rámci české národnostní činnosti v oblasti.⁴⁰

Jak ukazují řádky výše, navzdory různorodým problémům se české spolky aktivně snažily o udržení českého obyvatelstva v klíčových lokalitách, např. prostřednictvím výstavby bytových domů pro české rodiny. Tyto kroky pomohly stabilizovat situaci, i když tlak na české školství přetrvával.

Verbální, symbolické a fyzické projevy nepřátelství

Napětí mezi českým a německým obyvatelstvem v jazykově smíšených oblastech v soudním okresu Olomouc v souvislosti se školskými otázkami nabíralo i vážnější charakter v podobě otevřené násilné agrese. Jak prozrazují dobové archivní materiály, součástí každodenního života byly i fyzické útoky jak na české, tak na německé školy a jejich žáky.

Jedním z prvních doložených incidentů v soudním okresu Olomouc ve sledovaném období bylo pravidelné napadání žáků české obecné školy v Olomouci – Nové Ulici v roce 1919. Čeští žáci z Úřednické ulice, kteří do školy docházeli, opakovaně čelili útokům žáků z místní německé školy. Násilnosti postupně nabývaly na intenzitě, až vyvrcholily vážným incidentem, při němž byl český žák udeřen kovovým pouzdrém do hlavy tak silně, že utrpěl hlubokou ránu s intenzivním krvácením. V reakci na tento útok podala správa školy stížnost na policejní úřad a žádala pravidelné policejní hlídky na ochranu českých žáků. Incident byl současně nahlášen i vedení německé obecné školy. Byl dokonce odhalen i hlavní viník napadení – syn zřízence místní elektrárny.⁴¹ Zda a jakým způsobem byl potrestán, prameny ovšem neprozrazují.

Bylo by možné se domnívat, že nemuselo jít o národnostní konflikt a že celá situace mohla být projevem obyčejných žákovských pŕetek, tak jak probíhají i dnes (srov. např. Helus 2004). Opatření v podobě zřízení policejních hlídek ale ze stejných důvodů existovalo už v době Rakouska-Uherska, jak prozrazují slova zástupce české školy, který zpracoval zprávu pro policejní úřad: „Toto opatření bylo před válkou a bylo by dobře, kdyby se zase obnovilo.“⁴²

Podobné případy se odehrály i v jiných obcích soudního okresu Olomouc, např. v Kyselově a Nemilanech, kde české děti opakovaně čelily fyzickému napadání ze strany svých německých vrstevníků. Útoky se pohybovaly od běžných strkanic a ran pěstí po organizovanější „nájezdy“, při nichž byli čeští žáci pronásledováni a napadáni na cestě do školy.⁴³ Tyto události byly natolik časté, že se jimi zabývaly i dobové české noviny – např. deník *Pozor* v článku „Zase přepadení českých dětí“ otištěném 18. 2. 1923. Tento článek ovšem současně dokládá, jakým způsobem mohly být podobné situace manipulovány ze strany žurnalistů. Způsob, jakým byl článek napsán, mohl totiž v čtenářích vzbudit dojem, že k napadení českých dětí došlo z národnostních důvodů. Text byl dokonce řešen i na místním obecním úřadě.⁴⁴ Ten pověřil okresní správu, aby celý incident popsany v novinách prošetřila. Výsledkem bylo zjištění, že šlo o pouhou dětskou koulovačku, při které jeden z českých žáků upadl na nos a začal krváčet.⁴⁵

Je zřejmé, že není vždy snadné posoudit, zda fyzické konflikty mezi žáky českých a německých škol měly národnostní pozadí, nebo zda šlo pouze o projevy neuváženosti či vyhrocení dětských her. Archivní záznamy a dobová periodika sice nabízejí určité vodítko, ale jejich interpretace může být bez kritického přístupu silně zavádějící.

V soudním okresu Olomouc se ovšem v meziválečném období odehrávaly i případy násilných útoků, které měly již zcela jasný národnostní kontext. Např. 23. října roku 1920 vtrhlo do jedné ze tříd české obecné školy ve Slavoníně krátce před zahájením výuky několik žáků německé obecné školy nacházející se ve stejné budově, kde vyhrožovali a nadávali dětem připravujícím se na výuku a současně plivali na obraz prezidenta T. G. Masaryka.⁴⁶ Celá záležitost byla okamžitě nahlášena okresní politické správě, která svým šetřením zjistila, že hlavním aktérem

incidentu byl žák třetí třídy německé obecné školy, syn předsedy místní německé školní rady. Chování syna však nebylo náhodné ani překvapivé, neboť otec mu sám šel příkladem svým agresivním postojem vůči Čechům – sám při jiné příležitosti fzicky napadl českého učitele, který se snažil vyvěsit státní prapor na budovu společně užívanou českou i německou školou. Vyvěšení praporu mělo být symbolickým gestem při návštěvě prezidenta T. G. Masaryka v Olomouci, avšak český učitel kvůli napadení nakonec vyvěsil prapor z okna třídy patřící české škole. Ta ovšem sídlila pouze v přízemí sdílené budovy.⁴⁷

Jedním z nejzávažnějších incidentů na sklonku existence první Československé republiky byl pak výbuch, k němuž došlo 23. září 1938 ve Slavoníně a který vážně poškodil německou spolkovou tělocvičnu Turnverein, již navštěvovaly i děti z místní německé obecné školy.⁴⁸ Přestože exploze způsobila značné materiální škody, žádné oběti na životech ani zranění hlášeny nebyly. Událost samozřejmě okamžitě eskalovala ve vzájemné obviňování mezi českými a německými obyvateli. Německá strana incident interpretovala jako akt české agrese, součást systematického pronásledování německé menšiny. Češi naopak tvrdili, že šlo o německou provokaci s cílem vyvolat chaos, zvýšit napětí mezi oběma komunitami a posílit obraz údajné perzekuce Němců v československém státě.⁴⁹ Podle tohoto výkladu mělo jít o záměrné poškozování obrazu česko-německého soužití v době vrcholícího mezinárodního tlaku v souvislosti s řešením tzv. sudetské krize, která o několik dnů později vyústila v Mnichovskou dohodu (srov. např. Goldstein – Lukeš 1999). Vyšetřování, které vedla policie ve spolupráci s četnictvem, však nepřineslo jednoznačné výsledky. Viník nebyl nikdy identifikován a případ zůstal neobjasněn, což jen dále přispělo k napjaté atmosféře v posledních dnech před zánikem Československé republiky.⁵⁰

Závěrečné ohlédnutí

Školství v soudním okrese Olomouc v meziválečném období nebylo pouze otázkou vzdělávání, ale především jedním z významných nástrojů národní politiky. V podmínkách jazykově smíšeného prostředí sehrávalo klíčovou roli v procesu utváření a upevňování národní identity, přičemž jeho rozvoj byl často doprovázen konflikty mezi českou a německou komunitou. Tyto střety se neomezovaly jen na administrativní rozhodnutí či legislativní

opatření – často se promítaly i do každodenního života obyvatel, ať už v podobě sporů o školní budovy, reklamaci českých dětí z německých škol, nebo v krajních případech i násilných incidentů mezi žáky, učiteli a dalšími aktéry školního vzdělávání. Jak upozorňuje např. Otakar Kádner (1931a), školství v tomto období nefungovalo izolovaně od širších politických a společenských procesů, ale naopak se stávalo jejich odrazem i nástrojem. Výrazná byla propojenost školské politiky s národnostním bojem, který postupně nabyl nejen institucionální, ale i fyzické podoby.

Budování českých škol v jazykově smíšených oblastech, jako byl soudní okres Olomouc, bylo úzce spojeno se snahou československého státu posílit český vliv v regionech s početnou německou menšinou. Ačkoli československé úřady argumentovaly potřebou zajistit vzdělání v mateřském jazyce českých dětí, ne vždy se jejich opatření setkávala s podporou samotných českých rodičů. Někteří rodiče vnímali německé školy jako prestižnější, jiné k tomuto rozhodnutí vedly čistě pragmatické důvody, např. obava ze ztráty zaměstnání nebo existenční závislost na německých zaměstnavatelích. To ukazuje, že otázka školství v daném období nebyla pouze národnostním bojem, ale také složitým rozhodovacím procesem na úrovni jednotlivců a rodin, kteří museli balancovat mezi osobními, profesními a ideologickými hledisky.

Na druhé straně německé obyvatelstvo vnímalo expanzi českého školství jako ohrožení svého postavení a snažilo se ji různými způsoby omezit. Kromě otevřeného odporu a politických kroků se k tomu často využívaly i ekonomické nástroje – české rodiny byly např. vystavovány tlaku ze strany německých podnikatelů, kteří podmiňovali zaměstnání rodičů docházkou jejich dětí do německých škol. V některých případech se objevily i pokusy administrativně blokovat výstavbu českých škol či systematicky vytlačovat české obyvatelstvo z klíčových oblastí prostřednictvím kontroly nad bydlením a zaměstnáním. S podobnými jevy je přitom možné se setkat nejenom na Olomoucku, ale v dalších jazykově smíšených oblastech, zejména v pohraničí (viz např. Šimáně 2019).

Vztahy mezi českou a německou komunitou se v průběhu 20. a 30. let neustále proměňovaly. Zatímco v počáteční fázi po vzniku republiky byly národnostní konflikty spojené se školstvím často vedeny v rovině právních a administrativních sporů, postupem času nabývaly na

intenzitě a v některých případech přerostly i v otevřené fyzické střety. Dobové archivní prameny ukazují, že zatímco některé incidenty mohly být běžnými dětskými potyčkami, jiné jasně reflektovaly hlubší národnostní rozkol a byly součástí širšího politického boje o dominanci v regionu. České a německé obyvatelstvo vnímalo školní prostředí nejen jako prostor pro vzdělávání, ale i jako arénu, kde se odehrávaly konflikty odrážející napětí mezi oběma komunitami.

Ve 30. letech se situace ještě více vyhroutil, zejména v souvislosti s rostoucím tlakem nacistického Německa na sudetskou otázku. Školské spory již nebyly pouze lokálními konflikty – staly se součástí širšího geopolitického zápasu, který v roce 1938 vyústil v rozpad Česko-

slovenska. Násilné incidenty, jako byl výbuch ve Slavoníně nebo útoky na české školy, dokládají, že školské prostředí nebylo izolovanou sférou, ale místem, kde se střetávaly různé zájmy, ideologie a politické tlaky.

Celkově se ukazuje, že školství v soudním okresu Olomouc nebylo jen prostředkem vzdělávání, ale zrcadlem i nástrojem národnostních a politických konfliktů meziválečné éry (srov. Hoensch 1969; Reich 1995). Školy se staly prostorem střetávání identit, ideologií i praktických zájmů, v nichž se odrážela složitost každodenního rozhodování i proměny širšího geopolitického kontextu. Tyto souvislosti vrcholily koncem 30. let, kdy školství přestalo být lokální otázkou a stalo se součástí dramatických dějin rozpadu Československa.

POZNÁMKY:

1. Zákon zásadně upravil podmínky pro zřizování menšinových škol. Oproti rakousko-uherské úpravě snížil požadavek průměrného počtu 40 školních dětí z pěti na tři roky, zrušil vzdálenostní limit 4 km a umožnil zřízení školy i s nižším počtem žáků. Za klíčovou změnu však lze považovat vynětí řízení z působnosti obecních samospráv, které byly v jazykově smíšených oblastech často ovládány německým obyvatelstvem a mnohdy vytvářely různé administrativní překážky bránící vzniku českých škol. O žádostech podle tohoto zákona nově rozhodovala přímo Zemská školní rada, resp. od roku 1921 MŠANO, což proces zřizování (nejen) českých škol výrazně usnadnilo (viz Řeháček 2020; Šimáně 2019: 73–75 ad.).
2. Mapa byla zpracována v softwaru QGIS na základě volně dostupných dat a informací.
3. Jedná se o umělý konstrukt. Pojem nerozlišoval mezi Čechy a Slováky jako nezávislými národy, ale ubíral se směrem k myšlence o existenci jednotného československého národa hovořícího česky v západní části státu a slovensky na Slovensku. Termín byl také jedním z významných bodů konfliktů mezi českým a německým obyvatelstvem (více viz Slapnicka 1993; Glassl 1995; Valenta 1995).
4. SOKA Olomouc, fond O 5-31. NAD 867, Národní škola Hněvotín 1877–1953 / Školní kronika. Hněvotín 1920, nestr.
5. Tamtéž.
6. SOKA Olomouc, fond M5–1, inv. č. 65. K–8, Městský školní výbor Olomouc / Reklamace žáků z německých škol. Nemilany 1921, nestr.
7. Tamtéž.
8. Tamtéž.
9. SOKA Olomouc, fond 05–40. NAD 876, Národní škola Nemilany / Kronika školy v Nemilanech – Kyselové, Nemilany 1933, s. 7–9.
10. V tehdejší době se jednalo o obec nacházející se v politickém okrese Nový Jičín, dnes Moravskoslezském kraji.
11. SOKA Olomouc, fond M I–1, inv. č. 183, K–459, Archiv města Olomouce / Reklamace školních dětí. Olomouc 1932.
12. SOKA Olomouc, fond M I–1, inv. č. 65. K–8, Městský školní výbor Olomouc / Reklamace žáků z německých škol. Bělidla 1932.
13. Tamtéž.
14. SOKA Olomouc, fond M I–1, inv. č. 65. K–8, Městský školní výbor Olomouc / Reklamace žáků z německých škol. Nové Sady 1931.
15. Tamtéž.
16. Boj o Slovensko na přelomu let 1918 a 1919 byl součástí úsilí nově vzniklého Československa o ustavení státní suverenity a obranu území proti maďarským ozbrojeným silám (více viz např. Ježek 1928).
17. SOKA Olomouc, fond M5–1, inv. č. 65. K–8, Městský školní výbor Olomouc / Reklamace žáků z německých škol. Pavlovičky 1925.
18. Tamtéž.
19. SOKA Olomouc, fond 05–40. NAD 876, Národní škola Nemilany / Kronika školy v Nemilanech – Kyselové, Nemilany 1933, s. 7.
20. Tamtéž, s. 8.
21. SOKA Olomouc, fond M6 - 97 (nezpracováno). Národní jednotka pro východní Moravu – místní odbor Olomouc – Nové Sady. Nové Sady 1921, nestr.
22. Tamtéž.
23. Dnes již součást obce Slavonín.
24. SOKA Olomouc, fond 05–137. NAD 983, ZDŠ 1.–5. roční Slavonín / Školní kronika, Slavonín 1930, s. 50.
25. Tamtéž, s. 50–51.
26. Tamtéž, s. 51.
27. Tamtéž, s. 52.
28. Tamtéž, s. 56.
29. Tamtéž.
30. SOKA Olomouc, fond 05–177. NAD 1023, ZDŠ 1.–5. ročník Mariánské Údolí 1919–1937 / Školní kronika. Mariánské Údolí 1919, s. 3.
31. Tamtéž, s. 40.
32. Tamtéž, s. 26.
33. Tamtéž, s. 61–62.
34. SOKA Olomouc, fond 05–40, NAD 876, Národní škola Nemilany / Kronika školy v Nemilanech – Kyselové, Nemilany 1933, s. 7.
35. Tamtéž, s. 9.
36. SOKA Olomouc, fond O 1–22, inv. č. 28, Archiv obce Hněvotín 1701–1945 / Pamětní kniha obce Hněvotína. Hněvotín 1926, s. 40–41.

37. SOKA Olomouc, fond: O I–74, inv. č. 150. K–4. Archiv obce Velká Bystřice / Školství. Mrsklesy 1937, nestr.
38. SOKA Olomouc, fond M6–97 (nezpracováno), Národní jednota pro východní Moravu – místní odbor Olomouc – Nové Sady, Nové Sady 1922, nestr.
39. Tamtéž.
40. SOKA Olomouc, fond M6–97 (nezpracováno), Národní jednota pro východní Moravu – místní odbor Olomouc – Nové Sady, Nové Sady 1923, nestr.
41. Tamtéž.
42. Tamtéž.
43. SOKA Olomouc, fond 05–40, NAD 876, Národní škola Nemilany / Kronika školy v Nemilanech – Kyselové, Nemilany 1933, s. 11.

NETIŠTĚNÉ PRAMENY:

- Státní okresní archiv Olomouc (dále jen SOKA), fond Archiv Města Olomouce 1920–1940: Registratura Olomouc 1920–1940 / Olomoučtí Němci.
- SOKA, f. Archiv obce Hněvotína 1701–1945.
- SOKA, f. Archiv obce Kyselov 1541–1945.
- SOKA, f. Archiv obce Mrsklesy 1776–1940.
- SOKA, f. Archiv obce Nedvězí 1660–1945 (1953).
- SOKA, f. Archiv obce Slavonín 1652–1945.
- SOKA, f. Městský školní výbor Olomouc: Reklamace žáků z německých škol.
- SOKA, f. Národní škola Hněvotín.
- SOKA, f. Národní škola Nemilany – Kyselov 1920–1948.

TIŠTĚNÉ PRAMENY A LITERATURA:

- Bamberger-Stemmann, Sabine. 2004. Zwischen vielen Stühlen? Nationale Minderheiten zwischen staatsbürgerlicher Loyalität und konnationaler Solidarität. In: Schultze Wessel, Martin (ed.). *Loyalitäten in der Tschechoslowakischen Republik 1918–1938. Politische, nationale und kulturelle Zugehörigkeiten*. München: R. Oldenbourg Verlag. 69–86.
- Bartoš, Josef. 1972. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Sv. 3, Okresy: Olomouc město a venkov, Litovel, Šternberk, Mor. Beroun*. Ostrava: Profil.
- Ferenčuhová, Bohumila. 2006. Ochrana národnostných menšin v Společnosti národů a československá politika (1919–1926). In: Beneš, Zdeněk – Kováč, Dušan – Lemberg, Hans (eds.). *Hledání jistoty v bouřlivých časech. Češi, Slováci, Němci a mezinárodní systém v první polovině 20. století*. Ústí nad Labem: Albis international. 107–138.
- Glassl, Horst. 1995. Pokus multinárodního řešení. Bylo Československo vzornou demokracií? In: Malířová, Eva (ed.). *Ceši a Němci – historická tabu*. Praha: Prago Media. 127–132.
- Goldstein, Erik – Lukeš, Igor (eds.). 1999. *The Munich Crisis, 1938: Prelude to World War II*. Routledge.
- Helus, Zdeněk. 2004. *Dítě v osobnostním pojetí. Obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Praha: Portál.
- Hoensch, Jörg Konrad. 1969. Zum sudetendeutsch-tschechischen Verhältnis in der Ersten Republik. In: Lemberg, Eugen – Rhode, Gotthold (eds.). *Das deutsch-tschechische Verhältnis seit 1918–1969*. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag. 21–48.

44. Důvod šetření se nám nepodařilo zjistit.
 45. Tamtéž.
 46. SOKA Olomouc, fond 05–137. NAD 983. ZDŠ 1.–5. roční Slavonín / Školní kronika, Slavonín 1920, s. 4.
 47. Tamtéž, s. 8.
 48. SOKA Olomouc, fond O I–59, inv. č. 22. Archiv obce Slavonín/Obecní pamětní kronika Slavotín, s. 247.
 49. Tamtéž, s. 247.
 50. SOKA Olomouc, fond O I–59, inv. č. 22. Archiv obce Slavonín/Obecní pamětní kronika Slavotín, s. 248.
- SOKA, f. Národní škola Olomouc – Neředín 1918–1956.
- SOKA, fond Národní škola Olomouc – Nová ulice 1903–1940.
- SOKA, fond Školský obranný spolek Národní jednota pro východní Moravu – Místní odbor Olomouc – Nové Sady.
- SOKA, fond Základní devítiletá škola, 1.–5. ročník Nedvězí 1919–1976.
- SOKA, fond Základní devítiletá škola, 1.–5. ročník Véska 1918–1967.
- SOKA, fond Základní škola, 1.–5. ročník, Olomouc – Slavonín.
- SOKA, fond ZDŠ 1.–5. ročník Mariánské Údolí 1919–1937.
- SOKA, fond ZDŠ 1.–5. ročník Olomouc – Nový Svět 1912–1940.
- SOKA, fond ZDŠ 1.–5. ročník Slavonín.
- SOKA, fond ZDŠ Nedvězí 1.–5. ročník. SOKA, fond Archiv obce Velká Bystřice.

- Ježek, Zdeněk. 1928. *Boj o Slovensko v letech 1918–1919*. Praha: vlastní náklad.
- Jireček Miroslav. 2019. Školské zákonodárství Československé republiky (1918–1938) z hlediska národnostních menšin. *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd* 33 (2): 67–101.
- Kádner, Otakar. 1931a. Školství v republice Československé. In: *Československá vlastivěda. Díl X. Osvěta*. Praha: Sfinx. 7–222.
- Kádner, Otakar. 1931b. *Vývoj a dnešní soustava školství*. Praha: Bohumil Janda.
- Keil, Theo. 1967. *Die deutsche Schule in den Sudetenländern. Form und Inhalt des Bildungswesens*. München: Verlag Robert Lerche.
- Klepetař, Harry. 1930. *Der Sprachenkampf in den Sudetenländern*. Wien: Ed. Strache.
- Kocourek, Ludomír. 2003. Počátky českého školství v Podkrušnohoří. In: Navrátil, Ivo (ed.). *František Ladislav Rieger a česká společnost 2. poloviny 19. století. Sborník referátů z vědecké konference konané 25. a 26. dubna 2003 v Semilech*. Semily: Státní okresní archiv Semily. 279–286.
- Kuzmin, Michail Nikolajevič. 1981. *Vývoj školství a vzdělávání v Československu*. Praha: Academia.
- Kyogoku, Toshiaki. 2003. Národní agitace a obecní školství na Moravě na přelomu 19. a 20. století. Boj o české dítě. In: *Místo národních jazyků ve výchově, školství a vědě habsburské monarchii 1867–1918*. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy. 563–577.

- Měchýř, Jan. 1996. České menšinové školství v Čechách 1867–1914. In: Kárník, Zdeněk (ed.). *Sborník k problematice multietnicity. Češi, Němci a Židé ve společenském životě českých zemí 1848–1918*. Praha: Univerzita Karlova. 67–84.
- Reich, Andreas. 1995. Das tschechoslowakische Bildungswesen vor dem Hintergrund des deutsch-tschechischen Nationalitätenproblems. Bohemia. *Zeitschrift für Geschichte und Kultur der Böhmischen Länder* 36 (1): 19–38.
- Řeháček, Karel. 2020. Z periferie do centra? Rok 1919 ve vývoji českého menšinového školství. In: Švorc Peter –Koval' Peter (eds.). *Rok 1919 a Československo. Postavenie a premeny periférií nového štátu v procese jeho konštituovania*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta. 161–171.
- Slapnicka, Helmut. 1993. Majorities and Minorities in an Inverted Position – Czechoslovakia 1918–1939. In: Vilfan, Sergij – Sandvik, Gudmund – Wils, Lode (eds.). *Ethnic Groups and Language Rights*. New York: NY University Press. 173–197.
- Spáčil Vladimír – Tichák, Milan. 2002. *V čele města Olomouce. Správa města a jejich představitelé v průběhu staletí*. Olomouc: Memoria.
- Šimáně, Michal. 2019. *České menšinové školství v Československé republice. Ke každodennosti obecných škol v politickém okrese Ústí nad Labem*. Brno: Masarykova univerzita.
- Tichák, Milan. 1997. *Vzpomínky na starou Olomouc*. Olomouc: Votobia.
- Valenta, Jaroslav. 1995. Rozchod Němců s Čechy v českých zemích v roce 1918. In: Malířová, Eva (ed.). *Češi a Němci – historická tabu*. Praha: Prago Media. 54–61.
- Veselá, Zdenka. 1988. *Vývoj české školy*. Praha: SPN.
- Zase přepadení českých dětí. 1923. *Pozor* 29, 18. 2. (45): 2.
- Zounek, Jiří – Šimáně, Michal. 2014. *Úvod do studia dějin pedagogiky a školství. Kapitoly z metodologie historicko-pedagogického výzkumu*. Brno: Masarykova univerzita.
- Zwettler, Otto – Vaculík, Jaroslav – Čapka, František. 1996. *Úvod do studia dějepisu a technika historikovy práce*. Brno: Masarykova univerzita.